

ÜLEVAADE KOOLI- JA NOORTETOIMKONNA TEGEVUSEST

1945 - 1970

Teodor Künnapas

Kakskümmendviis aastat tagasi oli saka okupatsioon vahetunud ida kommunistlikuga. Raudeesriie oli liikunud edasi lääne suunas, haarates oma valdusse muuhulgas ka Eesti. Paljudele eestlastele oli okupatsioonide üürrike üleminekuaeg siiski võimaldanud siirdumise meile sõbraliku Rootsi pinnale. Suurel hulgal asetsesid eestlased põgexikelaagris ja nende lapsed ootasid võimalusi vxiivaldselt katkenud koolitöö jätkamiseks. Seda võimalust ootasid ümmarguselt 2000 algkooliealist ning 500 gümnaasiumi ja kutsekoolide õpilast. Sellises olukorras alustas tööd Eesti Komitee Koolitoimkond 25 aastat tagasi.

Koolitoimkond algab tööd.

Koolitoimkond kutsuti ellu Eesti Komitee juhatause otsusega 24. jaanuaril 1945, et asuda korraldama haridusalaseid ülesandeid ja organiseerida eesti koole Rootsis.

Koolitoimkonna esimesse koosseisu kuulusid: esimehena Heinrich Mark, sekretärina Helmi Eller ja liikmetena Johannes Aavik, Henno Jänes, Johannes Karheiding, Eerik Laid, Herman Rajamaa ja Prits Raska. Koolitoimkonna lipukirjaks seati - võidelda eesti koolile Rootsis samad õigused, mis olid rootsi koolil Eestis. Kuna rootsi koolitegelastel olid siiski teised radikaalselt erinevad seisukohad, puhkes kohe algul äge võitlus eesti koolide asutamisel eesti ja rootsi koolimeeste vahel.

Uue esimese koosoleku pidas toimkond 6. veebruaril 1945, millest võtsid osa H. Eller, H. Jänes, H. Laretsi, H. Mark, R. Penno ja Rootsi Välismaalaste Komisjoni esindajana dr. H. Haage. Päevakorras oli laagrikoolide asutamine. Sellel koosolekul Koolitoimkond avaldas dr. Haagele soovi, et Välismaalaste Komisjoni juurde võetaks ametisse Eesti Komitee Koolitoimkonna esindaja, kes abistaks dr. Haaget eesti koolide organiseerimisel ja inspekteerimisel. Juba järgmisel päeval teatati, et Välismaalaste Komisjon kokkuleppel Koolide Peavalitsusega on otsustanud ametisse võtta Koolitoimkonna esimehe H. Marki.

Laagrikoolid.

Koolitoimkonna esimeseks ülesandeks kujunes laagrikoolide asutamine. Esimesed laagrikoolid tekkisid Rootsis 1944. aastal õpetajate ja lastevanemate initsiatiivil. Esimene eesti laagrikool tegutses Vikingshilli laagris 1944. aasta kevadpoolaastal. Lühikese ajaiga organiseeriti lisaks uusi koole ja määrati ametisse uusi õpetajaid. Kogusummas töötas laagrites 1945. aasta

kevadsesemestril ja suvel on 40 kooli 80 klassikomplektiga ja on 100 õpetaja. Laagrikooolides said eestikeelset õpetust umbes 1000 õpilast.

Eesti algkoolid.

Esimeseks katseks luua algkooli väljaspool laagrit oli Stockholmis eesti algkooli asutamine, mis nõudis suurt pingutust. Kuna Stockholmis oli arvukas kogu eesti õpilasi, kes rootsi koolides ei käinud, siis lõpuks nõustus Välismaalaste Komisjon 10. märtsil 1945 avama Stockholmis eesti algkooli. Viimase eeskujul asutati kohe pärast seda väljaspool laagreid eesti algkoolid Norrköpingis, Storbretas, Ulricehamnis ja Alingsås. Kõik eesti laagrikooolid ja algkoolid töötasid Välismaalaste Komisjoni ülalpidamisel ainult kuni 15. augustini 1945.

Edaspidiseks eesti koolide tegevuse jätkamiseks esitas koolitoimikond toleleagsele haridusministrile G. Andrénile pikema kava eesti kooliküsimuste omapoolseks lahendamiseks. Selle üksikasjaliku kava alusel oli ettenähtud suuhulgas eesti koolide ja klassikomplektide avamine kohtades, kus asub suuremal arvul eestlasi, internaatide asutamine üksikute koolide juurde, kus võiksid asuda õpilased, kellede koolitee on liiga pikk igapäevaseks kodus käimiseks, rändõpetajate ametisse määramine, kus eestlasi elab hajutatult rootslaste keskel, avada lisaks Sigtuna gümnaasiumile veel üks eesti gümnaasium ja keskkool ja ametisse määrata kooliküsimusi korraldava asutuse juurde eesti kooliküsimuste asjatundja.

Sellele märgukirjale saabus eitav vastus. Koolitoimikonna otsusel avati saiski erakoolidena algkoolid Stockholmis, Alingsås, Ulricehamnis, Öteborgis ja Helsingborgis. Hiljem (1946) teatas haridusminister, et ta ei tee takistusi erakoolide avamisele.

Algkoolidest jäi pidevalt töötama ainult Stockholmis oma, mis töötas eduga ka tänapäev. Sellele lisaks õnnestus avada algkool Öteborgis a.1960. Alates 1953 said Stockholmis eesti algkooli õpetajad samad õigused teiste algkoolide õpetajatega sisseastumisel kõrgema astme koolidega. A. 1954 määrati Riigipäeva otsusega riiklik toetus algkooliõpetajate palkade maksmiseks. Taotlused põhikooli kõrgastme saamiseks ei ole seni andnud positiivseid tulemusi.

Eesti täienduskoolid.

Võrkeelses algkoolis käivatele eesti õpilastele organiseeriti täienduskoolid, kus õpetati eesti keelt, eesti mateadust, ajalugu ja laulu. Sellised täienduskoolid rahvuslikes õppeainetes on paguluses väljakujunenud koollitüüp. Täienduskoolide organiseerimisega alustati a. 1946. 1948. aasta alguses töötasid 40 täienduskooli 70 õpetaja ja ligi 1000 õpilasega. Täiendus-

koolide arv on kõikunud vastavalt eestlaste ümbergrupperumisele. Üldiselt on aga nende arv vähenenud. Praegu töötab 11 tkienduskooli. Tkienduskoolide õpetajate palgakadeks määrati esmakordselt riiklik toetus alles a. 1967, mis võimaldas koolitoimkonnal kindlustada tkienduskoolide tegevust majanduslikult ja tõsta nende koolide õpetajate töötasud ühtlasele tasemele.

Sigtuna Eesti Gümnaasium.

Gümnaasiumide osas õnnestus koolitoimkonnal organiseerida Sigtuna eesti gümnaasium, mis alustas õppetgevust laagrikoolina a. 1945 ja töötas ainult kahe viimase klassiga, kuhu võeti vastu 100 õpilast, kelledest 1947. a veebruaris sooritasid üliõpilaseksami 35 õpilast ja sama aasta oktoobris 50 õpilast.

Stokholmi Eesti Gümnaasium.

Ette teades Sigtuna eesti gümnaasiumi ajutist iseloomu ja ruumi puudust, otsustas koolitoimkond juba 1945. a. sügisel avada Stokholmis õhtukursused gümnaasiumi õpilastele, usaldades kursuste organiseerimise ja juhtimise Henno Jänesele. Õhtukursustest kujunes Stokholmi eesti gümnaasium. Kool töötas algaastail vanemais klassides eesti õppekavade alusel ja nooremais klassides rootsi kavade järgi, hiljem rootsi kavade alusel kogu ulatuses emakeelse koolina. Stokholmi gümnaasium sai hiljem endale üliõpilaseksami korraldamise õigused ja viimseil aastail ka pidevat riiklikku toetust.

Korrespondentsinstituit.

Aastal 1945 alustas tegevust ka eesti korrespondentsinstituit, korraldades kursusi reaalkooli klasside ulatuses kui ka mitmesuguseid erikursusi.

Õpi- ja harrastusringid

Viimseil aastail on noorte õpi- ja harrastusringide töö sisustamine ja organiseerimine olnud koolitoimkonna järjest kasvavaks ülesandeks. Kui selliseid ringe oli 1956. aastal 10 ümber, siis 1958. aastaks oli nende arv tõusnud juba 200-le. Vastavate vanuse- ja arvuõuete tkiitmisel on neile ringidele võimalik saada riiklikku toetust ja selles osas on koolitoimkond olnud vahendajaks. See kokkulepe on püsinud 1956. aastast alates. Kuivõrd virgutavalt sellise toetuse saamine on mõjunud tkienduskoolide, noorteorganisatsioonide ja seltskondlike organisatsioonide tööle, seda näitab ringide ja toetussumma suuruse pidev kasv aastast aastasse.

Õppekavad ja õppevahendid

Organisatoorse tegevuse kõrval on püütud pöörata tähelepanu õppe- ja kasvatustöö sisulisele küljele. On valminud uued õppekavad. Õpperaamatud va-

Javad senisest suuremat kohandamist ka paguluses muutunud olukorrale, arvestades kasutada olevat tundide arvu, aga eeskätt oleviku õpilast oma uute huvialadega ja muutunud miljöös, milles see noor elab praegu, ühtlasi lähtudes noore olemasolevast reaalsest teadmiste ja oskuste tänapäeva tasemest. Koolitoimikond on aidanud kaasa teemale esitatud uute õpikute käsikirjade arvustamisega ja vastavate paranduste ning täienduste tegemisega käsikirjade õpetusliku kui ka kasvatusliku taseme tõstmiseks ja tänapäeva õpilase tasemele kohandamiseks.

Rahuldava õppetöö seisukohalt on hädavajalikud korralikud ja tänapäeva pedagoogilistele nõuetele vastavad õppevahendid. Selleks on koolitoimikond asutanud a. 1964 Eesti Komitee juurde audio-visuaalsete õppevahendite laenukogu, kust on võimalik koolidel, õpiringidel kui ka noorteorganisatsioonidel laenata ja soovikorral ka osta vajalikke õppevahendeid, täiendades seda majanduslike võimaluste piirides.

Noortetöö

Noortetöö organiseerimise alal on koolitoimikonna panus viimastel aastatel silmapaistvalt kasvanud vastavalt selle vajadusele. Selle tagajärjel muudeti koolitoimikonna nimetus kooli- ja noortetöökommisiooninoortetöökonnaks a. 1968 (vastav rootsikeelne nimetus kehtis juba alates aastast 1966).

Alates 1960 on toimikond korraldanud noortajuhtide kursusi igal aastal, osaliselt koos õpetajatega, et välja arendada kvalifitseeritud juhte noorteorganisatsioonidele ja õpperingidele. Aastal 1969 on korraldatud kaks noortajuhtide kursust, üks Hollandis ja teine Gotlandil, ja valituslikum õpetajate kursus Griselehamnis.

Vaastamata korduvatele pingutustele ja märgukirjadele otsustas Rootsi riigipäev alles aastal 1968 võtta eelarvesse riikliku toetuse Eesti Komiteele eesti noortetöö keskseks korraldamiseks ja alates sügisest 1968 töötabki Eesti Komitee juures noortetöö raamides 2 noorteinstruktorit, kumbki osalise tööajaga. Samast ajast on kutsutud ka kooli- ja noortetöökommisiooni esindajad osa võtma Rootsi Riikliku Noortenõukogu tegevusest ja selle poolt korraldatud mitmesugustest noortajuhtide kursustest ja konverentsidest mitmesugustel väga olulistel teemadel. Lisaks tegevusele keskses on noorteinstruktorid korduvalt külastanud noorteorganisatsioone kohtadel neile nõu andmiseks, et elustada ja edasi arendada noortetevõimust.

Seoses noorteinstruktorite ametisseastamisega alustas kooli- ja noortetöökond ka uut büllätäkänide seeriat - "Noortetöö büllätähid", mille esimene number ilmus 1968. a. novembris.

Kodune kasvatus

Vahepeal on Uleskasvanud uus lastevanemate põlvkond, kes on sirgunud ja võrsumud võõrsil ja kellel ei ole enam otsesoid elamusid Eestis, nii nagu ta oli vabana. See teeb vajalikuks pöörata tähelepanu lastevanemate kasvatussele. On ju eestimeelne ja eestikeelne kõgu tähtsamaid tegureid rahvusliku kasvatusse teostamisel ja jätub selleks ka tulevikus. Kasvatuspäeva korraldamisega Stockholmis jaanuari algul 1970 on kooli- ja noortetoimikond astunud esimese väga vajaliku sammu. Eesti kodude kasvatamise alal ja üldse võitluses eestlaste ühberahvastamise vastu ootavad kooli- ja noortetoimikonda mitmed väga olulised probleemid ja nende lahendamise lühemas tulevikus.

Eesti Koolide Toetuskapital

Majandusalal on lisaks Eesti Komitee toetusele ja riiklikule toetussummadele väga olulist osa mänginud Koolide toetuskapital, mille on hoidnud parandanud kassamalased ülerootsiliselt igaaastaste korjanduste kaudu vabatahtlike ametuste kaudul.

Isikuline koosseis

Kooli- ja noortetoimikonna esimesteks on olnud: Heinrich Mark (1945-1956), Harald Ferlitz (1956-1957), William Muld (1957-1964) ja Teodor Kinnapas (1964-1966). Kõesoleval ajal kuuluvad kooli- ja noortetoimikonda: esimehana Johan Ungerson (alates 1966), abiesimeestena William Muld ja Teodor Kinnapas, sekretärina Heinrich Mark ja liikmetena: Helmi Eller, Hell Gering, William Grossthal, Henno Jänes, Maria Kleitsman, Mall Kriisa, Udo Kinnapas, Johannes Oskur Lauri, Indrek Martinson, Aarno Must, Ivar Paljak, Herman Rajamaa, Erik Saare, Merike Selli-Vink, ja Harald Sepp. Oma ameti poolest kuuluvad toimikonna koosseisu noorteinstruktorid Richard Norvell ja Anu Blunt. Nendest on algusest peale toimikonna koosseisus: Helmi Eller, Henno Jänes, Heinrich Mark ja Herman Rajamaa. Johannes Aavik, kes ka algusest peale oli toimikonna liikmeks, valiti teenete eest a. 1969 Eesti Komitee auliikmeks.

TÜÜ ja võitlus jätkub

Möödunud aastate jooksul on kooli- ja noortetoimikond kujunenud tähtsaks võitluspostiks eesti kooli ja eesti rahvusliku kasvatusse eest raudseeriide vahetus lüheduses. Meie võitlus ühisel jõul jätkub ja on muutunud isegi ügolemaks ning ulatuslikumaks. Kui koolitoimikonnal tuli algul pidada võitlust peamiselt rootsi koolimeestega, siis kooli- ja noortetoimikonnal on lisaks eeldisele liitunud uus võitlus, see on võitlus eestlaste ühberahvastamise vastu. Toimikond tahab jätkata oma võitlust kõigil rindeil kuni meile on antud pagulaspäivi ja loodab kõgu eestlaskonnalt ühist ning väsimatut panust jätkavale võitlusele eesti rahvusliku kasvatusse eest meie ühise tuleviku nimel.